

GAT

GAZDASÁG ÉS TÁRSADALOM

Gidai Erzsébet: Privatizáció Magyarországon

Lentner Csaba: A magyar monetáris politika fejlődése a piacgazdasági átmenetben

Gazdag László: A XXI. század multifunkcionális mezőgazdaságának stratégiái

Farkas Rita: A klaszterek szerepe a kis- és közepes vállalkozások fejlesztésében

Lentner Csaba – Vágyi Ferenc: Adópolitikai reformtörekvések Magyarországon

Borbély József: A „Nyugat-Pannónia Eurégió” jövője

Simon Fiala Zsolt: A magyar egészségügy

Nagy Pongrác: EU-csatlakozás 2004

Kiss Éva: A külföldi működőtőke-befektetések térformáló szerepe a magyar gazdaságban

2003/2

Társadalomtudományi folyóirat

A szerkesztőbizottság tagjai:

Dr. Andrásy Adél egyetemi docens,
Dr. Dézsy József egyetemi tanár (Bécs),
Dr. Fecske Mihály egyetemi tanár,
Dr. Gidai Erzsébet egyetemi tanár
(a szerkesztőbizottság elnöke),
Dr. Lentner Csaba egyetemi docens

Megjelenik félévente

GT

**A szedést Bosnyákovits Józsefné készítette,
a tördelés Takács Eszter munkája.
A nyomtatás 2004 júliusában készült.**

Szerkeszti: Kormányosné Aranyi Krisztina

Felelős kiadó: Dr. Gidai Erzsébet
Kiadja a „Prognózis 2000” Alapítvány

ISSN 0865 7823

Tartalom:

GAZDASÁG	9
<i>Gidai Erzsébet:</i>	
Privatizáció Magyarországon	9
<i>Lentner Csaba:</i>	
A magyar monetáris politika fejlődése a piacgazdasági átmenetben.....	20
<i>Gazdag László:</i>	
Agrárgazdaság: a hatékonyság kérdése és a modernizáció	40
<i>Farkas Rita:</i>	
A klaszterek szerepe a kis- és közepes vállalkozások fejlesztésében.....	67
<i>Lentner Csaba – Vágyi Ferenc:</i>	
Ungarische steuerpolitische Reformbestrebungen im marktwirtschaftlichen Übergang	76
TÁRSADALOM ÉS POLITIKA	95
<i>Borbély József:</i>	
A „Nyugat-Pannónia Eurégió” jövője	95
<i>Simon Fiala Zsolt:</i>	
A magyar egészségügy	106
NEMZETKÖZI KITEKINTÉS	116
<i>Nagy Pongrác:</i>	
EU-csatlakozás 2004	116
<i>Kiss Éva:</i>	
A külföldi működőtőke-befektetések térformáló szerepe a magyar gazdaságban.....	139
Támogatóink:	157

GAZDASÁG

Gidai Erzsébet

Privatizáció Magyarországon

A privatizáció keretfeltételei, történeti előzményei és folyamata

A magántulajdon magyarországi megerősödése megelőzte a politikai rendszerváltást. Az egyik döntő tényező a 80-as évek elején a kisvállalkozások tömeges legális megjelenése volt. Az évtized második felében a nagyvállalati szektor átalakítása is elkezdődött a vállalati törvény, a külföldi befektetéseket védő törvény, a társasági törvény és az átalakulási törvény keretei között.

Ekkor az átalakulás magyar modelljének jellegzetes vonása volt, hogy a vállalatok vezető rétege kikerült az ágazati minisztériumok közvetlen irányítása alól, léteztek már kisvállalkozások, és korábban megkezdődött egy új pénzügyi rendszer kiépítése.

A döntési súlypontok fokozatosan áthelyeződtek a vállalati szférára, majd egy tudatos reformpolitika révén az állami vállalatok tulajdonosi jogosítványai már a rendszerváltást megelőzően jelentős mértékben bennfentes csoportokra ruházták át, alapvetően a menedzsmentre, de részben a munkavállalókra is.

Így Magyarországon (Lengyelországhoz hasonlóan) az a helyzet állt elő, hogy az állam (ill. az őt megtestesítő intézmények) az állami vállalatok egy jelentős részénél nem rendelkezett a tulajdonosi, rendelkezési jogok gyakorlásának teljes körű lehetőségével. A bennfentes csoportok e privilégiumaikat különösen a rendszerváltást közvetlenül megelőző, majd azon némileg túlnyúló időszakban tudták nagy hatással, törvényes, de kontrollálatlan privatizációs tranzakciók formájában tulajdonosi részesedésre váltani.

A privatizáció kezdeti szakaszában, az ún. *spontán privatizáció* idején, az állami vállalatok vezetői és az őket kiszolgáló szűk, de erős

vállalati csoportok kezdeményezték a cég vagy annak valamely részének társasággá alakulását, s annak során a még túlsúlyban maradó állami tőke társult a többnyire külföldi magántőkével.

Az előzőektől eltérően a további lépések már jogilag behatárolták a folyamat parttalanságát, az ÁVÜ-ről, majd az állami vagyon védelméről, illetve az előprivatizációról szóló törvények megszületésével meghatározott keretek közé próbálták szorítani a privatizációs folyamatot, és megszülettek *a központilag szervezett privatizációs programok*, melyek azonban nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket (második szakasz). A privatizáció harmadik lépcsője a központi irányítású, programokba szervezett privatizáció megrekedését ellensúlyozni kívánó, ún. *decentralizált privatizációs szakasz*. Ugyancsak ebben az időszakban léptek be a munkavállalás résztulajdonosi program (MRP) és lízing konstrukciók, valamint az üzletrészek önálló privatizációja. Látni kell azonban azt is, hogy a decentralizációs törekvések mellett meghatározó szerepet játszott az állami kezdeményezésű átalakulás, az óriásvállalatok adminisztratív átalakítása. 1992/93-ban az ÁVÜ-ből kivált az Állami Vagyonkezelő Rt. (ÁV Rt.), s az állam vállalati vagyonának mintegy 1/3-a került e szervezethez, a többi az Állami Vagyonkezelő Ügynökségnél és a minisztériumoknál maradt.

A hazai privatizáció negyedik szakaszának indulása 1993 elejére tehető. Felismerve, hogy a korábbi privatizációs módszerek már nem alkalmazhatók eredményesen, a kormányzat új, a privatizációs kereslet élénkítő technikák bevezetéséről határozott, amely azonban egyúttal koncepcionális váltást is jelent, itt ugyanis az üzleti alapú privatizáció helyett a kedvezményes vagy ingyenes vagyonjuttatás került előtérbe. Ezt *a tömeges privatizáció szakaszának* nevezhetjük.

Valójában 1993-ban az erősödő bírálatok és tiltakozások hatására is a privatizációs program rövid időre megtorpant.

1994-et követően az ország adósságállományának, fizetési mérlegdeficitjének növekedésével, valamint nemzetközi (elsősorban az IMF) nyomásra a privatizáció felgyorsult. Ezt segítette elő 1995-ben *a privatizációs törvény módosítása*, amely szélesre nyitotta a magánosítás lehetőségeit a legkülönbözőbb privatizációs technikák alkalmazásával. 1995 júniusában az ÁVÜ és az ÁV Rt. összevonásával létrejött az ÁPV Rt., mindkét korábbi intézmény teljes vagyonát örökölve. Ezt az

időszakot tekinthetjük *a privatizáció ötödik szakaszának*, amely 1998-ig tartott.

Az 1998-as választásokat követően történtek kezdeményezések a privatizáció felülvizsgálatára, parlamenti albizottság is alakult ennek érdekében, azonban óriási érdekösszefonódás, széles körű érintettség és külső ráhatás következtében az albizottság igen nehezen tudta megkezdeni működését, és lényegében feladatát nem tudta végrehajtani. Mindössze egy-egy konkrét privatizációs ügyet (mint pl. a cementipar privatizációját) tekintett át.

Ezen időszak alatt külön albizottság foglalkozott a Mátravidéki Erőmű privatizációjával, a Dunaferri Rt. ügyével, elsősorban a vagyonekezelő Acél XXI. Kft. tevékenységével, továbbá a bécsi székhelyű CW Bank privatizációt is érintő szerepével, valamint az elhíresült olajszókitéssel és kőolajüzletági visszaélésekkel. Valójában valamennyi vizsgálódás tényleges következmények nélkül zárult.

A privatizáció ezen időszakban bár lelassult, de tovább folytatódott, új területeken (mint pl. a hírközlés, egészségügy).

Ismét megélnéülést mutat a privatizáció *hatodik szakasza* 2002. év második felétől, amikor a még fennmaradt, csekély arányú köztulajdon privatizációja zajlik. Ez érinti többek között a Dunaferri Rt.-t a fekvő- és járóbeteg-ellátást, a postát és a vasutat. Ez utóbbiaknál a magánosítási szempontok kialakításánál az Európai Unió által előírt követelmények már meghatározó szerepűek.

A magyarországi privatizáció és az érdekek kapcsolata

A magyar privatizációs folyamat is természetesen különböző érdekütközések keresztüztében áll. A politikai hatalom birtokosai és a gazdasági érdekcsoportok kölcsönösen sakkban tartják egymást. A politikai hatalomváltást követő privatizációs gyakorlat hosszú ideig sajátos helyzetet mutatott. Ennek lényege, hogy az új magyar tőkés osztály három rétege – a nomenklátúra-burzsóázia, a reprivatizációs erők, valamint a nemzeti kis- és középburzsóázia képviselői – közül egyik sem tudta akarátát dominánsan érvényesíteni. Az önprivatizáció a spontán privatizáció rehabilitációját jelentette, ami engedmény volt a nomenklátúra-burzsóázia számára. A kárpótlási törvény és az egyházi ingatlanok visszaadása a reprivatizáció erőinek tett gesztus. A privati-

zációs hitelkonstrukciók – az MNB-hitelcsomag és az E-hitel konstrukció, majd a körvonalazódó kisbefektetői részvényvásárlási program (KRP) program – az új nemzeti tőkés osztály kialakulását hivatottak elősegíteni. A kilencvenes évek közepétől megindult privatizációs hullám a nomenklatura-burzsoázia elsősorban a külföldi tőkével összefonódott szűk rétegének gazdasági, politikai hatalmát, és ezzel együtt akaratát juttatta érvényre, és jelentős erőfölény megszerzésére.

A privatizációs folyamat elindulását jellemző vállalati átalakulások önmagukban még nem jelentettek privatizációt, hiszen kezdetben a tulajdonos ugyanaz maradt. Ez az időszak azonban meghatározója a teljes privatizációs folyamatnak.

Az átalakulások során két út kínálkozott az állami vállalatok számára. Az első alapján (ezt választották a legtöbben) a vállalat megmaradt, csupán egyes részletei kerültek társasági formába, a másik esetben viszont a vállalat egésze átalakult rt.-vé, vagy kft.-vé. A privatizációs technikák szempontjából a privatizációs folyamat másik szereplője a vagyonyűgynökség lett, amelynek a működésével érvényesített elsősorban politikai, másodsorban gazdasági stratégiák legalább olyan jelentősen befolyásolták az egyes technikák megválasztását, mint a folyamat egyéb keretei. Ebben a feltételrendszerben az átalakulás legelterjedtebb formája az államilag vezérelt privatizáció lett. A folyamat első lépését általában a vállalatok teszik meg, a vállalati tanácsnak vagy közgyűlésnek tehát először az átalakulás szándékáról kell dönteni. E döntéshez megalapozott javaslatot kell elkészíteni, amihez elsősorban vagyoneértékelés kell.

1993 közepéig a vállalatok számára háromféle lehetőség kínálkozott az átalakulásra: az önkormányzó vállalatok maguk kezdeményezhették az átalakulást, az államigazgatás alá tartozó vállalatok körében az ÁVÜ döntött az átalakulás megindításáról, míg az egyszerűsített eljárás alá tartozó vállalatok esetében a regisztrált szakértőcégek végezhettek az átalakulást.

1993. június 30-tól azonban életbe lépett az ún. „kényszertársaságosítás”, melynek értelmében a még át nem alakult vállalatok számára 1993. december 31-ig kötelezővé válik a társasággá alakulás. Ebben az időszakban e vállalati körre már az államigazgatási felügyelet alatt álló vállalatokra érvényes szabályok vonatkoznak. E lépés azért is külö-

nösen figyelemreméltó, mert az állam számos vállalat (pl. önkormányzati vállalatok) esetében a korlátozottan meglévő tulajdonosi jogosítványjaiból fakadó tulajdonosi bizonytalanságokat és idővesztéseket (egy viszonylag hosszú haladék után) e nem túl demokratikus, de hatékony megoldással kezelni tudta (eltérően Lengyelországtól, ahol a „bennfentes csoportok” problematikája még mindig hátráltatja a privatizációt). Ezen időszakról számítható átmeneti megtorpanás, majd az 1995-ös privatizációs törvény módosítása után kinyílik az ajtó, a teljes körű privatizáció előtt, az állami szerepvállalás zsugorodásával egyidejűleg. Megjegyzendő, hogy spontán privatizáció még az Állami Vagyonügynökség létrehozását követően 1990-től sem szűnt meg, csupán módosult, hiszen az állami vállalatok belső egységeiből létrejött társaságok többé-kevésbé ellenőrzése nélkül váltak magántulajdonosokká. A csődeljárásokkal pedig tovább terebélyesedett a vagyonkimentés. A privatizáció célrendszerét hosszú politikai és szakmai viták, valamint fél évtizedes tapasztalatok alapján az 1995. évi XXXIX. privatizációs törvény a következőképpen fogalmazza meg:

- a magántulajdonon alapuló piacgazdaság kiépítése;
- az állam gazdasági szerepének csökkentése, ugyanakkor az állami bevételek növelése;
- a gazdálkodás hatékonyságának növelése, a verseny erősítése;
- a gazdasági tőkehiány enyhítése;
- az állami kiadások csökkentése (a gyöngye teljesítményt nyújtó vállalatok támogatásának megszüntetése révén);
- új, korszerű technológiák és vezetési módszerek meghonosítása a magyar vállalati szektorban, a gazdasági szerkezetváltás ösztönzése;
- a hazai piaci szereplők körének bővítése;
- a hazai tőkepiac fejlesztése, a hazai és a nemzetközi tőke és multinacionális társaságok bevonása;
- a külföldi befektetők privatizációs érdeklődésének fenntartása;
- intenzív bekapcsolódás a nemzetközi munkamegosztásba;
- a hazai tulajdonosi réteg megteremtése, a hazai vállalkozások fejlődésének irányítása;
- gazdasági társaságok működőképességének megőrzése;
- munkahelymegőrzés, munkahelyteremtés;

- a privatizációs bevételek felhasználása a pénzügyi stabilitás javítására, technológiafejlesztésre, a reorganizációra, a környezeti károk enyhítésére, exportbővítésre;
- a dolgozói tulajdonszerzés, illetve a vezetői kivásárlás előmozdítása;
- a lakossági kisbefektetők körének szélesítése, megfelelő vagyonyújtatás a kárpótlási jegyek ellenében.

A privatizációs törvény lehetővé teszi az állam számára az „aranyrészvény” biztosítását, amely szavazats többségi részvény. Ennek értelmében a társasági közgyűlésen a határozatképességhez és határozathozatalhoz a szavazats többségi részvény tulajdonosának jelenléte és egyetértése szükséges.

Összességében azt a megállapítást tehetjük, hogy a magyar privatizációra a deklarált célok és követelmények, az egyes kormányzati dokumentumok eltérő megfogalmazásai, prioritásai ellenére a nagyfokú azonosság volt megfigyelhető. A magyarországi privatizáció történetében a kormányok mindegyikére az volt jellemző, hogy egyaránt a piaci eszközök és eljárások elsődlegességének fenntartását támogatták, miközben a privatizációs (és egyben költségvetési) bevételek növelésére, a külföldi részvétel és befektetések ösztönzésére törekedtek.

Tekintsük át részletesebben a magyarországi privatizáció főbb szakaszait!

A privatizáció főbb szakaszai Magyarországon

Spontán privatizáció (1988–1990)

A spontán privatizáció időszakában az állami nagyvállalatokat társasági formába szervezték át, a vállalati központok vagyongazdálkodó szervezetté alakultak, majd a következő lépésben részvénytársasággá váltak, amiktől a veszteségek csökkenését, illetve az adósság leépítését várták.

Emellett szélesebb körben is jelentős volt a külföldi vagy belföldi befektetőkkel a társaságok alapítása. 1990 májusára, a rendszerváltó választások idejére gyakorlatilag az állami vállalatok döntő hányada társaságokká (Rt., Kft.) alakultak át. Az adózás kikerülése érdekében a cégek a vagyonuk nagy hányadát külföldre menekítették. Az import túlszámlázása, az export alulszámlázása, a nemzetközi vállalatok külföldi és magyar egységei között alkalmazott elszámoló árák alkalmas-

nak mutatkoztak arra, hogy a magyarországi profit nagyobbik részét az adóztatást kikerülve külföldre menekítsék. Azt ösztönözte a felülértékelt magyar forint is, hiszen a teljes importliberalizáció közegében erős forinttal serkentették az importot, míg az export ösztönzése nem valósult meg, mindenekelőtt a termelés élénkítésének hiánya miatt. Egyes számítások szerint 2000 milliárd forintra tehető az említett csatornákon keresztül külföldre menekített tőke nagysága. Természetesen az ilyen rendezetlen, koncepció nélküli folyamatok óriásira növelték a korrupciót, a jutalékrendszert és a pénzmosást. Nemegyszer egyazon személy alapított külföldön különböző néven céget, majd már mint külföldi tér vissza az országba, élvezve a külföldi befektetőnek járó adókedvezményeket, forgatja meg pénzét, majd az így keletkezett tetemes vagyont családtagjaira íratva teríti szét. Az egyik legelhíresebb spontán privatizáció a Medicor Orvosi Műszergyártó Vállalatnál zajlott, ahol a telephelyek társaságokká alakultak, a vállalati központ vagyonkezelő funkciót látott el.

A spontán privatizáció során nagy értékű vagyon halmozódott fel a társaságot alakító, elsősorban nagyvállalati vezetőréteg és külső befektető kezén.

A spontán privatizációt az Állami Vagyonügynökség 1990 márciusában történt megalakulásáig számíthatjuk. A spontán privatizáció idején a tulajdonos ugyan az állam maradt, de a társaságokká alakult cégek tulajdonát adhatták-vehették a társaságok menedzserei. Az adásvételre messze a valós érték alatti eladás volt a jellemző, elsősorban a külföldi tőke irányába ösztönözték, amiből az adósságszolgálati terhek finanszírozását lehetett biztosítani. A jövedelemelvonás révén megnövekedett a magántulajdon, és zsugorodott az állami vagyon.

Állami Vagyonügynökség által irányított privatizáció (1990–1994)

Az Állami Vagyonügynökség 1990 májusában jött létre, amely intézményt a kormány 1990 nyarán a parlamenti ellenőrzés alól a kormányzati felügyelet alá helyezte.

Az ÁVÜ a szocialista vállalatok döntő hányadát, 1288 céget gazdasági társasággá alakított át. (Többek között IBUSZ-t, MAHART vállalatot, Hungária Biztosítót, AB-Egon Biztosítót.) AZ ÁVÜ által vezé-

rejt privatizáció legjellemzőbb formája a felszámolás és a végelszámolás volt, más szóval a 1288 társasággá alakult vállalatokból, 256 társaság felszámolásra, illetve végelszámolásra került.

1990 szeptemberében indult el a központilag szervezett privatizációs programok keretében az **első privatizációs program (EPP)**.

Ennek során jelenik meg a különböző privatizációs technikák kipróbálása, a nyilvános részvényértékesítés (tőzsdei privatizáció), a vevők pályázatokon való versenyeztetése, tőkeemelés révén új tulajdonos bevonása, munkavállalói részvények alkalmazása, privatizációs tanácsadók kiválasztása.

A második privatizációs program (MPP) a vállalati vagyonkezelő privatizációja volt, emellett építőipari vállalatok, irodaházak, nagy cégek kerültek privatizációra, összesen 85 vállalat, több, mint 82 milliárd Ft értékű saját vagyonnal.

Ebben az időszakban az alábbi privatizációs programok voltak jellemzőek:

- *előprivatizációs program* – ennek során a kereskedelmi, vendéglátó és szolgáltató ágazatok, egységek kerültek magánkézbe, elsősorban a hazai magántulajdonosi rétegnél (magyar vállalkozók versenyeztetése) – *önprivatizáció* (decentralizált privatizációs program) 1991–1993 között, ekkor kis- és közepes méretű vállalatok privatizációja zajlott le, elsősorban szakértők bevonásával. Eredményeként 517 vállalatnál megtörtént az átalakulás, ebből 1993 végéig 253 vállalatot 100%-ban értékesítettek.
- *kisbefektetői részvényvásárlási program (KRP)* olyan vállalatok privatizációját jelentette, ahol a tulajdon legalább 51%-a szakmai befektető kezében volt. Ezen belül megkülönböztetünk részletfizetési alrendszer és kárpótlási jegy alrendszer. (Az első KRP keretében megvásárolható részvények a Soproni Sörgyár részvényei voltak.) 1994-ben megszűnt a privatizáció ezen módja.

Egyszerűsített privatizáció

Az egyszerűsített privatizációt már az 1995-ben megalakult ÁPV Rt. indította el, 1996-ban a kisebb méretű vállalatoknál a vállalat fennmaradásában érdekelt vezetők segítségével. A vállalati méret 500 fő alatti nagyságot tett ki, ahol a gazdasági társaság saját tőkéje nem haladja

meg a 600 millió forintot. A három ütemben történt egyszerűsített privatizáció, ahol a limitáron – nemegyszer jelképes összegért – történt adásvétel, nem volt eredményes; 140 céget kívántak értékesíteni, de ez nem sikerült. A bevétel nem érte el az 5 milliárd forintot.

A privatizáció sajátos formája volt a társadalombiztosítási önkormányzatoknak történő vagyonátadás.

Törvényi rendelkezéssé vált (Társadalombiztosítási Alapról szóló 1992. évi X. törvény 21. szakasza) 300 milliárd Ft értékű ingyenes vagyonátadási kötelezettség a Társadalombiztosítási Alapba, ami 1997 végére meg is történt. A parlament 1998-ban megszüntette a társadalombiztosítási önkormányzatokat, átadott vagyonuk értékesítésre viszszerült az ÁPV RT.-hez, azzal, hogy az értékesítésből származó bevételt a tb-alapok hiányának csökkentésére kell fordítani. A társadalombiztosítás vagyona között található a közművek egy jelentős része (pl. Budapest Erőmű Rt., Budapesti Elektromos Művek Rt., áramszolgáltatók, mint pl. Titász, Édász, Émász Rt. stb.), amely vagyon többsége az értékesítést követően külföldi kézbe került.

Tőzsdei privatizáció

1990-ben Budapesten nyílt meg elsőként Kelet- és Közép-Európában a tőzsde, megindult a tőzsdei privatizáció (pl. az első értékpapír kört az IBUSZ részvényei adták). A jobb befektetők 20–30%-os tulajdonosi hányaddal irányítókká és tulajdonosokká váltak. 1999 végén 70 fajta részvénykereskedés zajlott a tőzsdén.

Privatizációs technikák

A privatizáció gyorsítására, a tőkeszegény hazai vállalkozók támogatására különféle kedvezményes privatizációs technikákat alakítottak ki. Így az egyik legismertebb az Egzisztencia-hitel (E-hitel), a munkavállalás résztulajdonosi program (MRP), a privatizációs lízing, a kisbefektetői részvényvásárlási program (KRP), de ide tartozott a kárpótlási jegyek felhasználása.

Az E-hitel 1994-ben érte el a csúcspontját, a privatizációs bevételek 4,3%-a származott ezen technikával lebonyolított értékesítésből, amely forma 1999-ben lényegében megszűnt.

A munkavállalói résztulajdonosi program (MRP) óriási vitákkal kísérvé 1992-ben indult, 1993-ban, 1994-ben élte fénykorát, 1999-re gyakorlatilag ez is megszűnt, igaz, ekkorra már a legfontosabb vállalatokat a külföldi befektetők és a hazai „nomenklatura”-vevők felvásárolták. Az MRP-értékesítés mögött a legtöbb esetben a vezetői kivásárlások (MBO) húzódtak meg, az MRP-re jellemző kedvezményekkel.

A privatizációs lízing is 1993-ban, 1994-ben érte el a tetőpontját, elsősorban a nehezen értékelhető, többször meghirdetett, de el nem adott vagyონrészek értékesítésére vonatkozott. A kilencvenes évek második felére ez a fajta privatizációs technika is összezsugorodott.

Kárpótlási jegyekkel történő privatizáció

Sok vitát és sok visszaélést is magával hozott a kárpótlási jegyekkel történő privatizáció. A kárpótlási törvény értelmében korábban tulajdonuktól megfosztott, meghurcolt emberek, tehát meghatározott társadalmi csoportok egyes tagjai kárpótlási jegyhez jutottak, s ezzel jogot kaptak az állami tulajdonból való részesedésre. A kárpótlási jegy bemutatóra szóló, átruházható, állammal szemben fennálló követelést névértékben megtestesítő értékpapír, ami el is adható, lejáratát nincsen. Bár a kárpótlás nem azonos a privatizációval, mégis a leginkább elterjedt hasznosítási gyakorlat az állami tulajdonú társaságok privatizációjában való részvételre. Tehát a kárpótlási jegyet fel lehet használni privatizációs célra, ezzel – kétségtelen – a kisbefektetők is a hazai tőkepiac részesei lehetnek.

A kárpótlási jegyekkel történő privatizáció 1991-ben indult, és gyakorlatilag mind a mai napig működik. 1994-ban a kárpótlási jegy bevételben 43,1% volt, 1996-ban 25% és 1999-ben 11,2%, bár az összeg ekkorra mindössze 4 milliárd forintot tett ki. Az 1991–2000 között a kárpótlási jegyek összege a privatizációs bevételben 179 milliárd forintot tett ki.

A kárpótlási jegyek adásvételét is erőteljes spekuláció kísérte, változott a jegyek árfolyama a névérték körül, gyakran névérték felett keltek el. Mára azonban elvesztette korábbi jelentőségét.

Bankprivatizáció

A privatizációs folyamatban sajátos helyet foglalt el a bankprivatizáció, amelyről számtalan elemzés készült. Röviden összefoglalva az alábbiak szerint zajlott le. 1991-ben bekövetkezett az első banksőd, először az Ingatlanbank és két vidéki takarékszövetkezet jelentett csődöt, ezt követően az Ybl Bank és az Általános Vállalkozási Bank, majd újabb vidéki takarékszövetkezet.

1992-ben a helyzet javítására irányuló kísérlet volt a hitelkonszolidáció, aminek keretében a Pénzügyminisztérium és az újonnan létrehozott Magyar Befektetési és Fejlesztési Rt. (MBFB) a kereskedelmi bankoktól átvett 103 milliárd forint értékű minősített követelést, és adott 79 milliárd forintot érő államkötvényt. Ezzel javult a bankok helyzete, és a költségvetés hozzájutott a nyereségadóhoz.

Ezt követően további bankok kerültek csődhelyzetbe (MHB, K&H, BB). A kormány további mintegy 10 banknál hajtott végre bank- és adóskonszolidációt. 1992–1995 között bankkonszolidáció céljából 400 milliárd forintnyi államkötvényt bocsátott ki a Pénzügyminisztérium. A tőkejuttatás alaptőke-emeléssel és alárendelt kölcsönök juttatásával történt. Ezzel 20-25-30 éves konszolidációs államkötvények kerültek a bankokhoz. Az államkötvényeiért cserébe a kibocsátó Pénzügyminisztérium részvényeket kapott a bankoktól. A Pénzügyminisztérium vagyonkezelési feladatokat látott el a pénzügyintézeteknél, az ÁPV Rt. a privatizáció előkészítésének volt a felelőse.

1994-ben megindult a bankok privatizációja, eladásra került a Magyar Külkereskedelmi Bank, 85%-os arányban külföldi tulajdonba (német) került. Ezt követte az OTP, majd a Budapest Bank privatizációja, továbbá az MHB eladása, a K&H, a Takarékbank, a Mezőbank privatizációja (a Mezőbank az ERSTE Banké, a Takarékbank német tulajdonosé, a K&H egy belga konzorciumé lett).

A nagybankok után átalakultak, illetve megszűntek a kisbankok, zömében külföldi tulajdonba (holland, dél-koreai, német) kerültek át.